

Date: 27th June-2026

KORXONALARDA BIZNES TAHLIL VOSITALARIDAN FOYDALANISH
SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO‘LLARI

Umarov Abbos Nuriddin o‘g‘li
Buxoro davlat universiteti o‘qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu tezisda korxonalarda biznes tahlil vositalaridan foydalanish samaradorligini oshirishning nazariy-amaliy jihatlarini tadqiq etilgan. Tadqiqotda biznes tahlil jarayonini ma’lumotlarni yig‘ish, integratsiya qilish, vizuallashtirish, prognozlash va qaror natijalarini baholash bosqichlari orqali tashkil etish taklif etilgan. Tadqiqot natijasida biznes tahlil vositalarini bosqichma-bosqich joriy etish, yagona ma’lumotlar bazasini yaratish, KPI-dashboardlardan foydalanish va korxona xodimlarining raqamli ko‘nikmalarini oshirish bo‘yicha amaliy takliflar ishlab chiqilgan. **Kalit so‘zlar:** raqamli transformatsiya, biznes tahlil, biznes-analitika, boshqaruv qarori, Big Data, Business Intelligence, KPI, ERP, CRM, sun‘iy intellekt, raqamli iqtisodiyot, prognozlash.

Kalit so‘zlar: biznes tahlil, raqamli transformatsiya, Business Intelligence, ERP, CRM, KPI, Power BI, ma’lumotlar bazasi, prognozlash, boshqaruv qarori, korxona samaradorligi.

Kirish

Zamonaviy iqtisodiyotda korxonaning raqobatbardoshligi nafaqat ishlab chiqarish quvvati yoki moliyaviy resurslariga, balki ma’lumotlardan samarali foydalanish qobiliyatiga ham bog‘liqdir. Bozor talabining o‘zgarishi, mahsulot assortimentining kengayishi, xarajatlarning ortishi, ta’minot zanjiridagi uzilishlar va mijozlar xulq-atvorining tez almashishi rahbariyatdan tezkor hamda asosli qarorlar qabul qilishni talab etadi. Bunday sharoitda biznes tahlil vositalari korxona faoliyatini real vaqt rejimida kuzatish, muammolarni erta aniqlash va iqtisodiy natijalarni oldindan prognozlash imkonini beradi.

Biznes tahlil korxonaning moliyaviy, ishlab chiqarish, savdo, logistika, marketing va mijozlar bilan bog‘liq ma’lumotlarini tizimli o‘rganishga qaratilgan boshqaruv vositasidir. Uning asosiy maqsadi katta hajmdagi tarqoq ma’lumotlarni rahbar uchun tushunarli, o‘lchanadigan va amaliy qarorga aylantirishdan iborat.

O‘zbekistonda axborot va aloqa xizmatlarining kengayib borishi korxonalarda biznes-analitika vositalarini joriy etish uchun qulay texnologik muhit yaratmoqda. Xususan, 2025-yilning yanvar–noyabr oylarida aloqa va axborotlashtirish xizmatlari hajmi 70,6 trln so‘mni tashkil etdi. Ushbu hajmning 29,8 trln so‘mi kompyuter dasturlashtirish, 22,6 trln so‘mi telekommunikatsiya, 11,0 trln so‘mi esa axborot sohasidagi xizmatlarga to‘g‘ri kelgan. Bu holat korxonalarda raqamli tizimlar, dasturiy mahsulotlar va analitik boshqaruv instrumentlariga talab ortib borayotganini ko‘rsatadi.

Asosiy qism

Tadqiqotda tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil, iqtisodiy-statistik usul, guruhlash, mantiqiy umumlashtirish, ekspert baholash hamda indikatorli baholash usullaridan



Date: 27th June-2026

foydalanildi. Tadqiqotning axborot bazasini O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlari, xalqaro tashkilotlar hisobotlari hamda biznes-analitika bo'yicha ilmiy manbalar tashkil etdi.

Tadqiqotning maqsadi korxonalarda biznes tahlil vositalaridan foydalanish samaradorligini oshirish yo'llarini ishlab chiqish va ularni baholash bo'yicha amaliy mexanizm taklif etishdan iborat.

Korxonalarda biznes tahlil vositalari, avvalo, boshqaruv qarorlarini qabul qilishdagi noaniqlikni kamaytiradi. An'anaviy boshqaruv tizimida rahbar ma'lumotlarni turli bo'limlardan alohida yig'adi, umumlashtiradi va keyinchalik qaror qabul qiladi. Bunday jarayon ko'p vaqt talab qiladi hamda xatolik ehtimolini oshiradi. Raqamli biznes tahlil vositalari esa savdo, ishlab chiqarish, ombor, moliya, marketing va xodimlar bilan bog'liq ma'lumotlarni yagona tizimda birlashtirish imkonini beradi.

Korxonalarda biznes tahlildan foydalanish samaradorligini oshirish uchun, avvalo, ma'lumotlar boshqaruvini takomillashtirish zarur. Amaliyotda ko'plab korxonalarda ma'lumotlar turli bo'limlar va dasturlarda saqlanadi: sotuv ma'lumotlari CRM tizimida, moliyaviy ma'lumotlar buxgalteriya dasturida, ombor ma'lumotlari esa alohida elektron jadvallarda yuritiladi. Bu holat ma'lumotlarning takrorlanishi, mos kelmasligi va kechikib kelishiga sabab bo'ladi.

Mazkur muammoni hal qilish uchun korxonada yagona ma'lumotlar bazasini shakllantirish hamda ERP, CRM va moliyaviy hisob tizimlarini integratsiya qilish lozim. Natijada rahbariyat korxona bo'yicha asosiy ko'rsatkichlarni bir vaqtning o'zida kuzatish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Korxonalarda biznes tahlil vositalaridan foydalanish samaradorligini baholash uchun quyidagi indeks taklif etiladi:

$$\text{BTVSI} = 0,25\text{M} + 0,20\text{I} + 0,20\text{T} + 0,20\text{Q} + 0,15\text{K}$$

Bunda:

M — ma'lumotlarning to'liqligi va ishonchliligi;

I — korxona axborot tizimlarining integratsiyalashuv darajasi;

T — tahliliy ma'lumotlarning tezkorligi;

Q — qabul qilingan boshqaruv qarorlarining iqtisodiy natijadorligi;

K — xodimlarning analitik va raqamli kompetensiyasi.

Indeks 100 ballik tizimda baholanadi. Bunda:

- **0–49 ball** — biznes tahlil vositalaridan foydalanishning boshlang'ich darajasi;
- **50–69 ball** — qisman raqamlashtirilgan tahlil tizimi;
- **70–84 ball** — integratsiyalashgan biznes tahlil tizimi;
- **85–100 ball** — ma'lumotlarga asoslangan ilg'or boshqaruv modeli.

Mazkur indeks korxonaga o'zining analitik yetuklik darajasini aniqlash, zaif yo'nalishlarni baholash va raqamli transformatsiya bo'yicha ustuvor vazifalarni belgilash imkonini beradi.



Date: 27th June-2026

Biznes tahlil vositalarining samaradorligi faqat dasturiy mahsulotning mavjudligi bilan emas, balki undan qanday foydalanilishi bilan ham belgilanadi. Masalan, Power BI yoki Excel dasturining o'rnatilgani korxonada tahliliy boshqaruv shakllandi degani emas. Rahbarlar dashboardlardagi ma'lumotlardan amalda foydalansa, bo'limlar o'rtasida yagona KPilar joriy qilinsa va qarorlar natijasi muntazam baholanib borsa, ushbu vositalarning iqtisodiy samarasi namoyon bo'ladi.

1-jadval.

Biznes tahlil samaradorligini oshirish bo'yicha amaliy chora-tadbirlar¹

Muammo	Tavsiya etiladigan yechim	Kutiladigan natija
Ma'lumotlarning tarqoqligi	ERP, CRM va buxgalteriya tizimlarini integratsiya qilish	Yagona ma'lumotlar bazasi shakllanadi
Hisobot tayyorlashning sekinligi	KPI-dashboard va avtomatlashtirilgan hisobotlarni joriy etish	Qaror qabul qilish muddati qisqaradi
Xodimlar malakasining yetarli emasligi	Excel, Power BI, SQL va moliyaviy tahlil bo'yicha o'quvlar tashkil etish	Analitik kompetensiya ortadi
Ortiqcha ombor zaxiralari	Sotuvlar va talab prognozi asosida zaxiralarni boshqarish	Aylanma mablag'lardan foydalanish yaxshilanadi
Marketing xarajatlarining samarasizligi	Mijozlarni segmentatsiya qilish va reklama natijalarini tahlil qilish	Maqsadli marketing kuchayadi
Qarorlar natijasini baholamaslik	Qaror oldi va qaror keyingi KPI monitoringini yo'lga qo'yish	Boshqaruv javobgarligi oshadi
Axborot xavfsizligining zaifligi	Kirish huquqlari, zaxira nusxa va kiberxavfsizlik siyosatini joriy etish	Ma'lumotlar yo'qolishi va sizib chiqishi xavfi kamayadi

Korxonalarda biznes tahlil vositalarini joriy etishning eng maqbul shakli bosqichma-bosqich amalga oshirishdir. Birinchi bosqichda korxonaning mavjud ma'lumotlari, dasturlari va hisobot jarayonlari audit qilinadi. Ikkinchi bosqichda eng muhim yo'nalish — masalan, savdo, moliya yoki ombor hisobida pilot loyiha amalga oshiriladi. Uchinchi bosqichda muvaffaqiyatli tajriba boshqa bo'linmalarga kengaytiriladi. To'rtinchi bosqichda esa prognozlash va sun'iy intellekt elementlarini joriy etish orqali proaktiv boshqaruvga o'tiladi.

Biznes tahlilning amaliy samarasi quyidagi ko'rsatkichlar orqali baholanishi mumkin:

- hisobot tayyorlashga sarflanadigan vaqt;
- boshqaruv qarorini qabul qilish muddati;
- ma'lumotlardagi xatoliklar ulushi;
- sotuvlar prognozining aniqligi;
- ombor zaxiralarining aylanish tezligi;

¹ Muallif ishlanmasi

Date: 27th June-2026

- debitorlik qarzidorligi darajasi;
- marketing xarajatlarining qaytimi;
- sof foyda va rentabellik ko'rsatkichlari;
- mijozlarning takroriy xarid qilish ulushi.

Xulosa

Korxonalarda biznes tahlil vositalaridan foydalanish samaradorligini oshirish raqamli transformatsiyaning muhim yo'nalishlaridan biridir. Biznes tahlil rahbariyatga korxona faoliyatini real vaqt rejimida kuzatish, muammolarni erta aniqlash, bozor holatini prognozlash va iqtisodiy jihatdan asoslangan qarorlar qabul qilish imkonini beradi.

Tadqiqot natijasida biznes tahlil vositalarining samaradorligi ma'lumotlar sifati, tizimlarning integratsiyasi, tahlil tezkorligi, qarorlar natijadorligi va xodimlarning analitik kompetensiyasi bilan bevosita bog'liq ekanligi aniqlandi. Shu sababli korxonalarda ERP, CRM, Business Intelligence va dashboard texnologiyalarini joriy etish bilan bir qatorda, ma'lumotlar boshqaruvi madaniyatini shakllantirish ham zarur.

Taklif etilgan "Biznes tahlil vositalari samaradorligi indeksi" korxonalarda analitik boshqaruv tizimining rivojlanish darajasini baholashga, ustuvor muammolarni aniqlashga hamda aniq raqamli transformatsiya strategiyasini shakllantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. Aloqa va axborotlashtirish xizmatlari hajmi bo'yicha rasmiy ma'lumotlar. – Toshkent, 2025.
2. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. Axborot va aloqa sohasiga yo'naltirilgan investitsiyalar bo'yicha statistik ma'lumotlar. – Toshkent, 2025.
3. OECD. Data Analytics in SMEs: Trends and Policies. – Paris: OECD Publishing, 2019.
4. OECD. The Digital Transformation of SMEs. – Paris: OECD Publishing, 2021.
5. Wamba S.F., Gunasekaran A., Akter S., Ren S.J.F., Dubey R., Childe S.J. Big Data Analytics and Firm Performance: Effects of Dynamic Capabilities // Journal of Business Research. – 2017. – Vol. 70. – P. 356–365.
6. Akter S., Wamba S.F., Gunasekaran A., Dubey R., Childe S.J. How to Improve Firm Performance Using Big Data Analytics Capability and Business Strategy Alignment? // International Journal of Production Economics. – 2016. – Vol. 182. – P. 113–131.
7. O'zbekiston Respublikasi Raqamli texnologiyalar vazirligi. "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasi bo'yicha materiallar. – Toshkent.

